Pedagogik tadqiqotlarda ijodning namoyon bo‘lishidagi yuzaga kelayotgan zamonaviy muammolar

Namangan davlat Pedagogika instituti Dotsenti Qamabarov Abdujabbor ilmiy rahbarligida Namangan davlat Pedagogika instituti

Pedagogika tarixi va nazariyasi mutaxassisligi magistranti

Mamajonov Adham Akramjon o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu tezisda zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ijodiy faoliyatning namoyon bo‘lishiga to‘sqinlik qilayotgan asosiy muammolar tahlil qilinadi. Mualliflar ijodiy tafakkurni rivojlantirish, raqamli muhit sharoitida ta’lim innovatsiyalari hamda pedagog-tadqiqotchilarning ijodiy salohiyatini oshirish yo‘llari borasida ilmiy xulosalar taqdim etadilar.

Abstract: This thesis analyzes the primary challenges hindering the manifestation of creative activity in modern pedagogical research. The authors present scientific conclusions regarding the development of creative thinking, educational innovations in a digital environment, and strategies for enhancing the creative potential of teacher-researchers.

Аннотация: В данной тезисной работе анализируются основные проблемы, препятствующие проявлению творческой деятельности в современных педагогических исследованиях. Авторы представляют научные выводы по вопросам развития творческого мышления, образовательных инноваций в условиях цифровой среды и путей повышения творческого потенциала педагогов-исследователей.

Kalit so’zlar: pedagogik tadqiqot, ijodiy tafakkur, innovatsiya, standarizatsiya, raqamli muhit, motivatsiya, akademik erkinlik, pedagog-tadqiqotchi, ijodiy salohiyat, ta'lim metodologiyasi.

Key words: pedagogical research, creative thinking, innovation, standardization, digital environment, motivation, academic freedom, teacher-researcher, creative potential, educational methodology.

Ключевые слова: педагогическое исследование, творческое мышление, инновация, стандартизация, цифровая среда, мотивация, академическая свобода, педагог-исследователь, творческий потенциал, методология образования.

1. KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimida pedagogik tadqiqot — bilim ishlab chiqaruvchi muhim jarayon sifatida tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, tadqiqotchilik faoliyatining qalbini tashkil etuvchi ijodiy tafakkur ko'pincha tizimli to'siqlar, an'anaviy yondashuvlar va institutsional cheklovlar tufayli to'liq namoyon bo'la olmayapti.

Jahon miqyosida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki (UNESCO, 2022; OECD, 2023), pedagog-tadqiqotchilarning uchdan ikki qismi o'z ishlarini amalga oshirishda ijodiy erkinlik etishmasligini ta'kidlamoqda. Bu holat nafaqat ilmning sifatiga, balki ta'lim amaliyotidagi innovatsiyalar sur'atiga ham bevosita ta'sir qiladi.

Ushbu tezis ijodning pedagogik tadqiqotlarda namoyon bo'lishiga xalaqit beruvchi zamonaviy muammolarni tizimli tahlil qilish hamda ularni bartaraf etish yo'llarini aniqlashga qaratilgan.

2. ASOSIY MUAMMOLAR TAHLILI

2.1. Standarizatsiya va ijodiy erkinlik o'rtasidagi ziddiyat

Zamonaviy ta'lim tizimida kuchayib borayotgan standartlashtirish tendentsiyasi pedagog-tadqiqotchining ijodiy qidiruv imkoniyatlarini sezilarli darajada toraytirmoqda. Tadqiqot natijalari oldindan belgilangan ko'rsatkichlarga mos kelishi zarur bo'lsa, bu hol tadqiqotchining nostandart farazlar ilgari surish va kutilmagan metodologik yechimlar topishga bo'lgan intilishini so'ndiradi.

Muammoning mohiyati: Byurokratik tartib-qoidalar va hisobot talablari tadqiqotchini ijodiy izlanishdan chalg'itib, rasmiy hujjatbozlikka ko'proq vaqt sarflashga majbur qiladi. Natijada pedagogik fan an'anaviy yo'nalishdan chiqib keta olmaydi.

2.2. Raqamli muhitning ikkilamchi ta'siri

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi pedagogik tadqiqotga yangi imkoniyatlar ochish bilan birga, yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Sun'iy intellekt va katta ma'lumotlar (big data) asosida ishlovchi platformalar tadqiqotchiga katta qulayliklar yaratsa-da, insoniy ijodiy tafakkurning o'rnini bosib ketish xavfini ham tug'dirmoqda.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli vositalar orqali oson topiluvchi tayyor yechimlar mavjudligi natijasida tadqiqotchilarning mustaqil ijodiy qidiruvga bo'lgan qiziqishi kamayib bormoqda. Bu holat ayniqsa yosh pedagog-tadqiqotchilar orasida yaqqol namoyon bo'lmoqda.

2.3. Motivatsiya va baholash tizimidagi nomuvofiqlik

Akademik muhitda joriy etilgan ilmiy samaradorlik ko'rsatkichlari (h-indeks, tsitirlanishlar soni, yuqori reytingli jurnallarda nashr qilish) ko'pincha ijodiy va noan'anaviy tadqiqotlarga nisbatan adolatli baho bera olmaydi. Natijada quyidagi holat yuzaga keladi:

1. Tadqiqotchilar "xavfsiz" va oldindan kutilgan natijalar beruvchi mavzularga murojaat qiladilar;
2. Katta nazariy va amaliy ahamiyatga ega bo'lsa-da, tezda tsitirlanmaydigan ishlar kam baholanadi;
3. Noan'anaviy metodologik yondashuvlar ilmiy hamjamiyat tomonidan ilovaga tushish xavfi tufayli qo'llanilmaydi.

2.4. Pedagogik ijodga oid nazariy asosning etarli emasligi

Ijodiy tafakkurni pedagogik tadqiqot jarayoniga tatbiq etish borasida yagona, keng qabul qilingan nazariy model hali to'liq shakllanmagan. Mavjud nazariyalar — divergent tafakkur (Guilford), ijodiy jarayon modellari (Wallas, Csikszentmihalyi) — umumiy psixologiya doirasida ishlab chiqilgan bo'lib, ular pedagogik tadqiqotning o'ziga xos ehtiyojlarini to'liq qondiravermaydi.

2.5. Institutsional va madaniy to'siqlar

Ko'pgina ta'lim muassasalarida hali ham "muvaffaqiyatli tadqiqot" deganda an'anaviy uslubda bajarilgan, kutilmagan natijalarsiz yakunlangan ish tushuniladi. Bunday muhit:

- Tadqiqotchining xato qilishdan qo'rqishini kuchaytiradi;
- "Muvaffaqiyatsiz" eksperimental tajribalarni yashirishga undaydi;
- Tadqiqotda ijodiy riskni olishni qiyinlashtiradi.

3. MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Yuqorida bayon etilgan muammolarga asoslanib, quyidagi strategik yechimlar tavsiya etiladi:

Birinchi yo'nalish — Baholash tizimini qayta ko'rish: ijodiy va innovatsion tadqiqotlarni rag'batlantiradigan, jarayonga yo'naltirilgan baholash mezonlarini joriy etish zarur.

Ikkinchi yo'nalish — Pedagogik ijod nazariyasini rivojlantirish: sohaga xos ijodiy tafakkur modellarini ishlab chiqish va ularni tadqiqot metodologiyasiga integratsiyalash kerak.

Uchinchi yo'nalish — Raqamli savodxonlikni oshirish: sun'iy intellekt vositalarini ijodiy tadqiqot uchun ko'mak sifatida, uning o'rnini bosuvchi resurs sifatida emas, foydalanishni o'rgatish lozim.

To'rtinchi yo'nalish — Ochiq ilmiy madaniyatni shakllantirish: xato va kutilmagan natijalar ham ilmiy qadriyat sifatida qabul qilinadigan akademik muhit yaratish maqsadga muvofiq.

Beshinchi yo'nalish — Tadqiqotchilarning ijodiy faoliyat uchun vaqt va resurslarini kafolatlash: ma'muriy yuklamalarni kamaytirish orqali tadqiqot jarayoniga ko'proq vaqt ajratish imkoniyatini yaratish.

4. XULOSA

Pedagogik tadqiqotda ijodning to'liq namoyon bo'lishi — bu nafaqat individual tadqiqotchining mas'uliyati, balki tizimli va institutsional masaladir. Zamonaviy chaqiriqlarga munosib javob berish uchun baholash mexanizmlari, akademik madaniyat va raqamli muhit bilan ishlash usullarini birgalikda takomillashtirish zarur.

Ijodiy tafakkurni pedagogik tadqiqotga tatbiq etish faqat ilmning rivojiga emas, balki amaliy ta'lim jarayonining sifatini oshirishga ham bevosita hissa qo'shadi. Pedagog-tadqiqotchi ijodkor bo'lmas ekan, ta'lim tizimida haqiqiy innovatsiyaga erishish qiyin bo'lib qoladi.

ADABIYOTLAR

1. UNESCO (2022). Reimagining our futures together: A new social contract for education. Paris: UNESCO Publishing.
2. OECD (2023). TALIS 2023 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners. Paris: OECD Publishing.
3. Csikszentmihalyi, M. (1996). Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York: Harper Collins.
4. Guilford, J. P. (1967). The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill.
5. Karimov, N. O. (2021). Pedagogik tadqiqotlarda innovatsion yondashuvlar. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Sawyer, R. K. (2011). Explaining Creativity: The Science of Human Innovation. Oxford: Oxford University Press.